

УДК: 342.24: 323.172

О.В. Стогова, канд. політ. наук, доцент кафедри державно-правових дисциплін ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

ФЕДЕРАЛІЗМ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У роботі досліджується вплив глобалізації на федеративні держави. Автор аналізує політичні, правові та економічні зміни, що відбуваються у федеративних державах під впливом глобалізації. Увагу зосереджено на проблемі розподілу функцій та повноважень між суб'єктами федерацій та федеральними центрами. Зроблено висновок, що саме співвідношення повноважень між центром та суб'єктами зазнає помітних змін під впливом глобалізаційних процесів.

Ключові слова: федерація, суб'єкти федерації, повноваження суб'єктів федерації, суверенітет, глобалізація.

В работе исследуется влияние глобализации на федеративные государства. Автор анализирует политические, правовые и экономические изменения, происходящие в федеративных государствах под влиянием глобализации. Особое внимание в статье уделяется проблеме распределения функций и полномочий между субъектами федерации и федеральными центрами. Сделан вывод, что именно соотношение между полномочиями центра и субъектов претерпевают заметных изменений под влиянием глобализационных процессов.

Ключевые слова: федерация, субъект федерации, полномочия субъектов, суверенитет, глобализация.

Постановка проблеми. Дослідження проблеми перспектив федерацій і федеративних відносин в умовах глобалізації не мають єдиного підходу у сучасній науці. Існує підхід за яким глобалізація руйнує національну державу, зменшує її суверенітет, але при цьому значно розширює можливості регіонів. Інший підхід виходить із того, що передача

федеральною владою все більшої кількості повноважень суб'єктів на надфедеральний рівень призводить до централізації влади на федеральному рівні і поступово зводить нанівець предмети відання суб'єктів і тим самим підриває їхній статус самостійних учасників федеративних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема подальшої долі федералізму в умовах глобалізації знайшла своє відображення у працях Р. Л. Уоттса [1], Ф Харбо [2], російських дослідників Л.Е. Грініна [3], А.Б. Каримової [4], М.Х. Фарукшина [5]. Автори зосереджували свою увагу на здатності федеративних держав адаптуватися до умов глобалізованого світу. Український дослідник В.Г. Бульба [6] проаналізував сутність та зміст функцій держави у глобалізованому світі.

Невирішеними раніше залишається проблема перерозподілу предметів відання і повноважень між центром та суб'єктами федерації під впливом глобалізації. Детальнішого дослідження потребує і реакція на глобалізаційні впливи федерацій, які побудовані за різними принципами.

Метою статті є вивчення впливу глобалізації на федеративні держави, а саме: дослідження змін функцій суб'єктів та центру у федераціях різного типу, які викликані процесами глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Процес глобалізації, що відбувається у світі є потужним зовнішнім чинником, який впливає на внутрішню політику та зовнішні зв'язки федерацій та їхніх суб'єктів. Глобалізація має дві сторони: інтернаціоналізацію і локалізацію, або регіоналізацію. Якщо інтернаціоналізація означає появу спільного, характерного для всіх або багатьох країн, то локалізація, або регіоналізація передбачає засвоєння цього спільного конкретними країнами, народами, регіонами, підвищення ролі останніх у політичному та соціально-економічному житті країни. Вплив глобалізації на внутрішні процеси у національних державах є неминучим, але при цьому він не може бути одноманітним. Вплив глобалізації коректується специфічними умовами кожної країни: ступенем

інтеграції національної економіки у світову систему, співвідношенням соціальних та політичних сил, характером політичного режиму, культурою народу.

Глобалізація найбільш помітно проявляється у економічній сфері. Інтеграція національних економік підвищує роль суб'єктів федерацій у визначенні зовнішніх стратегій федеративних держав. Але глобалізація охоплює політичне, соціальне та культурне життя. Наслідком глобалізації є відносно зменшення значущості державних кордонів. Глобалізація представляє собою певний виклик федеративній державі, адже глобалізація викликає ерозію автономії влади національних держав і зниження їхньої ролі у міжнародних відносинах. Послаблення національної держави викликано наступними причинами: 1) в умовах глобалізації відбуваються кардинальні зміни у системі міжнародних відносин, зростає роль міжнародних неурядових об'єднань, правозахисних організацій, транснаціональних корпорацій; 2) державна влада не здатна ізолювати процеси, що відбуваються у середині держави від зовнішнього впливу, державні кордони стають прозорими для інформації; 3) суттєво розширилася тематика міжнародного життя, крім безпеки додалися проблеми навколишнього середовища, тероризму, ефективного використання природних ресурсів, конкурентоздатності національних економік, - всі ці проблеми збільшили коло учасників міжнародних відносин, як наслідок, національна держава перестала бути єдиним гравцем на міжнародній арені; 4) у федеративних державах зниження ролі центру і паралельне зростання активності суб'єктів федерації у міжнародних справах викликається неспроможністю федеральної влади захистити інтереси суб'єктів федерації у зв'язку з негативними наслідками, які несуть для них глобалізація та інтеграція у світову економіку; 5) свободу дій національних держав суттєво обмежують такі наддержавні організації як Світова організація торгівлі, Європейський Союз, НАТО, НАФТА. Чим ширше коло міжнародних організацій, членом яких є

держава, тим більша кількість міжнародних договорів, які обмежують дії держави. Виникає проблема обмеження суверенітету національних держав і суб'єктів федерацій як їхніх складових. Федеральні органи державної влади змушені обмежувати сферу юрисдикції суб'єктів федерації передаючи частину їхніх повноважень наднаціональним організаціям. Наприклад, відповідно до ст. 105 Північно - Американської Угоди про Вільну Торгівлю (НАФТА) уряди держав-членів зобов'язані вжити всіх необхідних заходів для виконання урядами штатів і провінцій положень угоди[7]. Таким чином глобалізація змінила роль національних держав порівняно із тією, якою вона була до середини ХХ століття. Держава поступово втрачає своє монопольне місце у системі міжнародних відносин.

Глобалізація висуває перед федеративними державами певні проблеми щодо розподілу предметів відання і повноважень між владами двох рівнів: федеративною та суб'єктів федерацій. Унітарні держави, у яких влада зосереджена на загальнонаціональному рівні таких труднощів не мають. Але у федеративних державах активність суб'єктів федерації у сфері зовнішніх зв'язків створює для федерального центру проблему узгоджено представляти національні інтереси на міжнародному рівні. Виклик, який глобалізація ставить перед федеративними системами, полягає у тому, що правила міжнародних організацій, членами яких стають федеративні держави, норми договорів і угод, стороною яких вони виступають, ставлять під загрозу самостійність суб'єктів федерації у розпорядженні ними своїми предметами відання і відповідними повноваженнями. Постає питання про правомірність передачі федеральними органами державної влади на наддержавний рівень тих питань, які традиційно відносилися до предметів відання суб'єктів федерації. Так, в Основному законі ФРН ст.23 [9] передбачено право федерального уряду передавати суверенні повноваження наднаціональним організаціям, але закон не уточнює, чи обмежується така передача правами федерації, чи маються на увазі і права

земель. Перед ратифікацією Маастрихтського договору представники земель вимагали уточнити дане положення Основного закону і для того, щоб добитися відповідної конституційної поправки, загрожували блокувати ратифікацію договору у верхній палаті. Так, у Німеччині після схвалення Маастрихтського договору бундестагом і бундесратом знадобилося рішення Конституційного суду про правомірність делегування частини повноважень національного парламенту європейським органам. З поглибленням євроінтеграції парламенти і уряди німецьких земель зіткнулися з європейським законодавством, яке займає місце у сферах їхньої виключної юрисдикції. Таким чином, європейська інтеграція спровокувала у Німеччині «конституційний конфлікт», оскільки федеральний уряд на європейському рівні має вирішувати проблеми, які Основним законом делеговані виключно землям.

Сильний вплив глобалізації відчувають на собі всі суб'єкти федерації. З погляду їхніх інтересів цей вплив може бути і позитивним і негативним. Негативний вплив на економічне становище федерацій викликаний наступними чинниками: 1) якщо федеративна держава є членом СОТ, то її правила можуть вплинути на прибутки федерації в цілому та її суб'єктів: різниця у податках штатів може бути поставлена під сумнів як потенційний бар'єр на шляху торгівлі; 2) національний бізнес опиняється у несправедливому становищі порівняно із транснаціональними корпораціями через неможливість суб'єктів федерації збирати з них податки, адже вони користуються свободою переміщення капіталу із регіону в регіон, а насамперед у офшорні зони; 3) глобалізація посилила конкуренцію між суб'єктами федерації, у якій виграють сильніші, так, у Мексиці чотири штати зосередили на своїй території 84 % всіх іноземних інвестицій, в Індії Делі і три штати - 50% всіх прямих іноземних інвестицій[5, с. 4]. Перед федерацією виникає нелегка проблема одночасного захисту інтересів своїх суб'єктів, що конфліктують один з одним.

У той же час глобалізація відкриває перед суб'єктами федерації нові додаткові можливості для розвитку економічної активності, у тому числі для залучення іноземних інвестицій чи продажу продукції, виготовленої на території суб'єкта. Глобалізація стимулює інноваційну політику, змушує підвищувати рівень освіти та кваліфікації населення і створювати інфраструктуру для високотехнологічних підприємств. Важливою обставиною, яка пояснює активізацію зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів федерації є їхня відповідальність за матеріальний добробут свого населення. Так, відповідно до ст. 36 (2) Конституції Канади [8] провінції поділяють із федеральним урядом відповідальність за економічний добробут та зростання. У спробах вирішити деякі регіональні економічні проблеми за рахунок розвитку зовнішніх зв'язків не можна сподіватися на федеральний центр, оскільки він не може врахувати специфічні інтереси населення кожного регіону. Об'єктивно суб'єкти федерацій краще уявляють свої проблеми, повніше враховують економічні і соціально-культурні особливості свого регіону, глибше знають потреби і можливості учасників економічних відносин, які діють на відповідних територіях і ефективніше можуть використовувати свої природні, матеріально-технічні та фінансові ресурси.

Певні відмінності вплив глобалізації має на федеративні держави політичних систем незахідного типу, які тільки трансформуються і зберігають певні риси неопатримоніалізму (Російська федерація, Індія). Глобалізація накладає помітний відбиток на життя населення у таких країнах, але тут об'єктивно існують певні обмеження на дію глобалізації: 1) західні стандарти споживання є неможливими через низький рівень життя у провінції; 2) наявність значної кількості неформальних зв'язків і відносин, які не вписуються в офіційну схему прийняття політичних і економічних рішень за західними зразком; 3) позиція еліти, яка відстоює ідею посилення регулятивної ролі держави для економічного та соціального відродження країни. Ці обмеження зменшують

глобалізаційний вплив, тому суттєвого перерозподілу предметів відання і повноважень між федеральним центром і суб'єктами не відбувається. Так, у Конституції Російської Федерації [10] ст. 71 визначає предмети відання федерації, ст.72 – предмети спільного відання, а у ст. 73 зазначається, що суб'єкти федерації володіють повнотою державної влади поза межами відання Російської Федерації.

Глобалізація впливає не лише на економічний розвиток федерацій, а й на їхнє політичне життя. Глобалізація сприяє міжнародному обміну ідеями, поглядами, цінностями. Оскільки суб'єктами глобалізації є переважно країни ліберальної демократії, то у потоці світової інформації домінують демократичні цінності. З поширенням цих цінностей і формуванням суспільної думки демократичного типу федеративні держави з авторитарним політичним режимом переживають системні трансформації. Глобалізація також може акцентувати проблеми національної єдності у федераціях, особливо у тих, які створювалися за етнотериторіальним принципом. Наслідком глобалізації є посилене прагнення зберегти етнічні зв'язки національних меншин, що опинилися по різні боки державних кордонів. Цей чинник має не аби яке значення у зовнішніх зв'язках швейцарських кантонів, бельгійських комун.

Помітними наслідками глобалізації є зростання активності впливових етнічних груп, які проживають на території суб'єктів федерації і бажають встановити більш тісні зв'язки зі спорідненими у культурному і лінгвістичному відношенні країнами та регіонами. Так, у 80-ті роки ХХ століття французькій парламент створив спільний комітет з міжпарламентського співробітництва з національною асамблеєю Квебека, законодавчим органом швейцарського кантону Джура, національною асамблеєю Сенегала. Фландрія приділяє увагу відносинам з країнами, з якими має культурну спільність (Нідерланди, Суринам, Південно-Африканська республіка). Особливо тісні зв'язки Фландрія встановила з

Голландією, створена міжпарламентська комісія у рамках бельгійсько-голландського договору про лінгвістичний союз.

Найсуттєвіший вплив глобалізація має на суб'єкти федерації, які створені за етнотериторіальним принципом. Мови національних меншин втрачають функціональність, вони не витримують конкуренції з мовами більших за чисельністю народів. Мови малих етнічних груп втрачають функцію інструмента щоденної комунікації у суспільному та державному житті, сфера їхнього застосування обмежується побутом. Національні меншини втрачають власну етнічну ідентичність і соціалізуються у системі державної мови. Об'єктивно відбувається стихійна асиміляція. Наслідком такої асиміляції є зменшення кількості осіб, які ідентифікують себе з титульною нацією національних суб'єктів, що може поставити під сумнів доцільність існування самих національно-державних автономій. За таких умов основним захисником інтересів національної автономії виступає не сама титульна нація, а етнічна політична еліта відповідних регіонів, оскільки для неї втрата державного утворення означатиме втрату керівних посад. Таким чином, загальним результатом впливу глобалізації на федеративні держави є тенденція до централізації предметів відання та повноважень, причому помітних змін інституційного характеру у федеративних відносинах не відбувається, але проходять зміни функціональні, які виражають у першу чергу необхідність підвищити роль суб'єктів федерації у межах діючих конституційно-правових основ.

Глобалізація ще раз довела виключно важливе значення принципу субсидіарності. Основні функції, які покладаються на державу, мають реалізовувати саме суб'єкти федерацій, а федеральний центр має надавати їм допомогу. Таким чином принцип субсидіарності звільняє федеральний центр від задач, які суб'єкт може виконати з більшою ефективністю і меншими витратами та за умов неможливості виконати суб'єктом свої функції він може розраховувати на допомогу центру. Розподіл функцій між владами двох рівнів особливо важливий в умовах глобалізації.

Ускладнюється управління і з'являються нові проблеми: допуск суб'єктів до зовнішніх зв'язків із іноземними партнерами, розвиток зарубіжних економічних відносин, розширення прав із залучення іноземного капіталу.

Висновки. Сучасні тенденції у розвитку федеративних держав дозволяють зробити висновок, що федералізм зазнає значних змін: зростає роль принципу субсидіарності у взаємовідносинах центру та суб'єктів, переглядаються предмети відання та повноваження. Доля федералізму залежить не лише від розвитку глобалізаційних процесів, а і від внутрішньодержавних проблем: від позиції політичної еліти, від ступеня плюральності конкретного суспільства, від рівномірності соціально-економічного розвитку регіонів. Найчутливішими до глобалізаційного впливу є федерації, які побудовані за етнотериторіальним принципом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Уоттс Р. Л. Федеративні системи / Перекл. з англ. – Харків: Центр Освітніх Ініціатив, 2002. – 192с.
2. Florentina Harbo. Federalism as a solution for multicultural societies problems in Europe? Some aspects of modern development / Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій / Матеріали Міжнар. Наук. конф. для студентів, аспірантів, науковців. У 6. Ч. – Суми: РВВ СОІППО, 2008. – ч.1. – 214с., С.9-17.
3. Гринин Л.Е. Глобализация: процессы трансформации национального суверенитета / Л.Е. Гринин // Век глобализации. Исследования современных глобализационных процессов. – 2008. - № 1. – С.14-27.
4. Каримова А.Б. Регионы в современном мире / А.Б. Каримова // Социологические исследования. – 2006. - № 5. – С.42-51.
5. Фарукшин М.Х. Судьбы федерализма в условиях глобализации // Политическая экспертиза. – Режим доступа: <http://www.politex.info/content/view/697/30/>
6. Бульба В.Г. Историко-компаративный обзор классических парадигм визначення сутності та змісту функцій держави // Державне будівництво. – 2010. - №2. [Електронний ресурс]. - Режим доступа: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeBu/2010-2/index.html>
7. НАФТА - Североамериканская зона свободной торговли [Електронний ресурс].- Режим доступа: <http://www.globfin.ru/info/nafta.htm>
8. Конституция Канады [Електронний ресурс]. - Режим доступа: http://www.pravo.vuzlib.net/book_z2021_page_12.html

9. Конституция Федеративной Республики Германии [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.uznal.org/constitution.php?text=Germany&language=r>
10. Конституция Российской Федерации [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.uznal.org/constitution.php?text=Russia&language=r>

Summary

The influence of globalization on the federal states is considered in this article. The author analyses political, legal and economic changes that take place in the federal states under the act of globalization. The point of the article is distribution of functions and plenary powers between the subjects of federation and federal centres. To conclude the author notes that plenary powers correlation between subjects and the centre itself changes noticeably under the influence of globalization process.

Keywords: federation, subjects of federation, plenary powers of federation subjects, sovereignty, globalization.

Стогова, О.В. Федералізм в умовах глобалізації / О.В. Стогова // Правовий вісник Української академії банківської справи.- 2012. - № 1 (6). - С. 8-12.